

УКРАЇНА – ЗВІТ ПРО СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ У СВІТІ – 2016 РІК

У лютому 2014 року російські збройні сили окупували Крим. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 під назвою «Територіальна цілісність України», яку було прийнято 27 березня 2014 року, зазначається, що Автономна Республіка Крим і надалі міжнародно визнається як така, що перебуває в межах міжнародних кордонів України. Уряд США не визнає спробу анексії Криму Російською Федерацією і продовжує вважати Крим частиною України.

УКРАЇНА

Основні положення

Конституція захищає свободу релігії й передбачає відокремлення церкви від держави. Згідно закону, метою внутрішньої політики щодо релігії є сприяння створенню толерантного суспільства та забезпечення свободи совісті й віросповідання. У вересні Конституційний Суд визнав недійсним положення закону, відповідно до якого релігійні організації зобов'язані були звертатися до місцевих органів влади за дозволом на проведення релігійних служб і церемоній у громадських місцях щонайменше за 10 днів. У рішенні суду зазначалося, що організатори таких зібрань повинні лише заздалегідь інформувати місцеву владу про зібрання. Влада порушила декілька судових справ щодо нападів та затримань релігійних діячів у минулі роки. Парламент позбавив недоторканності одного зі своїх членів, аби дати можливість його судового переслідування за незаконне затримання в 2013 році релігійного діяча Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП) урядом колишнього Президента Віктора Януковича. Уповноважений Верховної Ради з прав людини втручався з метою скасування заборони місцевими органами влади на діяльність неправославних релігійних громад, а суди в кількох населених пунктах скасували штрафи, накладені на Свідків Єгови за розміщення їхньої літератури в громадських місцях. Президент та інші представники влади звернулися до Вселенського Патріарха по допомогу в подоланні розбрату між православними християнами в країні, вину за який влада поклала на втручання Росії. УПЦ МП заявила, що це звернення влади являє собою «втручання» в релігійні справи країни, і розкритикувала його як свідчення нездатності уряду подолати дискримінацію проти УПЦ МП з боку Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП) та органів місцевої влади, що симпатизують УПЦ КП. Декілька судових рішень підтримали передання однієї з парафій УПЦ МП та церковної споруди в Тернопільській області до УПЦ КП. Релігійні лідери продовжували закликати

владу спростити процедури реєстрації релігійних груп і запровадити прозорий правовий процес для винесення рішень у позовах про реституцію. Релігійні групи в різних регіонах продовжували повідомляти про дискримінаційне ставлення з боку місцевої влади в питаннях виділення землі групам, що становлять меншість у цих регіонах, для релігійних споруд.

Підтримувані Росією сепаратисти продовжували контролювати частини Донецької та Луганської областей. Влада «Донецької Народної Республіки» («ДНР») затримувала й ув'язнювала Свідків Єгови та інших релігійних лідерів. Після прийняття закону про заборону «сект» представники «ДНР» захопили численні Зали Царства Свідків Єгови, а також одну з церков адвентистів сьомого дня. Підтримувані Росією сепаратисти також продовжували займати релігійні споруди релігійних меншин і використовувати їх як військові об'єкти.

Надходили повідомлення про фізичні напади на членів Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) та Свідків Єгови, а також про напад на журналіста іудейського віросповідання. Попри погрози насильством проти УПЦ МП, хресний хід УПЦ МП з Донецької області до Києва на честь святкування дня Святого Володимира пройшов мирно, хоч і мали місце кілька випадків агресії. Мирно пройшла й хресна хода УПЦ КП на відзначення дня Святого Володимира, паломництво УГКЦ до ікони Зарваницької Божої Матері та паломництва представників єврейської громади до Умані та інших місць поховання іудейських лідерів. Провідники УПЦ МП заявляли, що УПЦ КП продовжувала спроби захопити церкви, що належать УПЦ МП; УПЦ КП стверджувала, що переходи до неї ініціювали самі парафіяни, а не УПЦ КП. Іудейську общину продовжувало хвилювати існування Краківського ринку у Львові на території стародавнього єврейського кладовища. Надходили повідомлення про акти вандалізму щодо меморіалів Голокосту, синагог та єврейських кладовищ, а також щодо Залів Царства Свідків Єгови, повідомлення про напади на храми УПЦ МП, УПЦ КП та УГКЦ.

Посол США та співробітники Посольства продовжували обговорювати питання захисту об'єктів релігійної спадщини, проблеми, викликані проявами антисемітизму, та питання, що стосуються поділу всередині Православної Церкви, на зустрічах з представниками Адміністрації Президента та інших гілок влади. Посольство також продовжувало слідкувати за розвитком подій у Львові навколо суперечки щодо розташування частин Краківського ринку на території колишнього старого міського єврейського кладовища, і спонукати учасників цієї суперечки до пошуку мирного її розв'язання. Співробітники Посольства зустрічалися з групами релігійних меншин і внутрішньо

переміщеними мусульманами з Криму для обговорення їхніх проблем. Посол і співробітники Посольства продовжували заохочувати лідерів основних релігійних груп до пошуку мирного розв'язання суперечок щодо релігійного майна.

Розділ I. Релігійна демографія

За оцінками уряду США (липень 2016 року), чисельність населення становить 44,2 мільйона чоловік. За даними національного опитування, проведеного в березні Центром економічних і політичних досліджень Разумкова, 65,4% респондентів вважають себе православними християнами, 6,5% - греко-католиками, 1,9% - протестантами, 1,1% - мусульманами, 1% – римо-католиками і 0,2% - іудеями. Ще 7,1% визначають себе як «просто християни» і 16,3% стверджують, що не належать до жодної з релігійних груп.

Згідно того ж самого опитування, конфесійна приналежність серед православних християн розподіляється так: 25% - УПЦ КП, 15% - УПЦ МП, 21,2% не належать до жодної з цих православних церков, а вважають себе «просто православними»; 1,8% - Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), 0,4% - інші православні церкви і 2% не визначилися.

Згідно звіту Міністерства культури від 1 січня, УПЦ КП має парафії в усіх областях країни, але більша кількість її послідовників зосереджена в західних і центральних областях. УПЦ МП має парафії по всій країні. Більшість парафій УАПЦ перебувають у західній частині країни.

УГКЦ, найбільша неправославна церква з орієнтовно чотирма мільйонами вірних, має своїх послідовників, головним чином, у західних областях Львівській, Луцькій, Івано-Франківській та Тернопільській. До Римо-Католицької Церкви (РКЦ) належить орієнтовно один мільйон вірних. Більшість її парафій зосереджена у Львівській, Хмельницькій, Житомирській, Вінницькій та Закарпатській областях.

Всеукраїнський союз євангельських християн-баптистів є найбільшою протестантською громадою. До інших християнських груп належать п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, лютерани, англіканці, кальвіністи, методисти, пресвітеріани, Свідки Єгови та члени Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони).

За оцінками органів влади та незалежних аналітичних центрів, чисельність мусульманського населення становить 500 000 чоловік. Деякі мусульманські

лідери оцінюють кількість мусульман у два мільйони. За даними органів влади, більшість із них становлять кримські татари чисельністю орієнтовно 300 000 осіб.

За даними останнього державного перепису населення, проведеного в 2001 році, в країні налічується орієнтовно 103 600 євреїв; однак за оцінками деяких місцевих єврейських лідерів, чисельність осіб єврейського походження становить не менше 370 000. Також є буддисти, адепти Фалуньгун і послідовники Міжнародного Товариства Свідомості Крішни.

Розділ II. Стан пошанування свободи релігії з боку влади

Політико-правова база

Конституція гарантує свободу релігії та віросповідання. За законом, влада може обмежувати це право тільки в «інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей». Конституція гарантує відокремленість церкви від держави і встановлює, що «жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова».

Згідно закону, метою політики щодо релігії є «відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних, етнічних, культурних та релігійних груп з метою забезпечити формування толерантного суспільства, гарантувати свободу совісті та віросповідання».

Закон вимагає, щоб релігійна організація, що має намір отримати офіційний статус юридичної особи, зареєструвалася і як релігійна організація, і як неприбуткова організація. Для отримання офіційного релігійного статусу організація повинна зареєструватись або в Міністерстві культури, яке є органом влади, відповідальним за питання релігії, або в обласних органах влади. Міністерство культури відповідає за реєстрацію релігійних центрів, адміністрацій, монастирів, релігійних братств, місій та релігійних шкіл. Релігійні громади та групи реєструються в обласних органах влади. Загальнонаціональні релігійні організації не можуть бути зареєстровані чи визнані як юридичні особи на загальнодержавному рівні, але кожна окрема група, що входить до такої загальнонаціональної релігійної організації, повинна бути зареєстрована в місцевості, де ця група діє. Щоб мати право на реєстрацію, релігійна група повинна налічувати не менше 10 дорослих членів і подати свій статут в реєстраційні органи. Для отримання статусу неприбуткової організації релігійна група повинна зареєструватись у Міністерстві юстиції, яке відповідає за ведення державного реєстру

юридичних осіб. У цьому реєстрі перелічені всі організації, які мають цей статус, включаючи релігійні. У законі не вказано, котра з двох процедур реєстрації повинна виконуватись першою.

Без статусу юридичної особи релігійна група не може володіти майном, здійснювати банківські операції чи публікувати матеріали. Згідно положення про національну реєстрацію, лише зареєстровані суб'єкти загальнонаціональної релігійної організації мають право володіти майном чи провадити підприємницьку діяльність – або від свого імені, або від імені загальнонаціональної організації. Закон надає релігійним організаціям звільнення від оподаткування майна і вважає їх неприбутковими організаціями.

Закон вимагає від командирів військових підрозділів дозволяти підлеглим брати участь у релігійних відправах, але забороняє створення релігійних організацій у військових установах чи військових частинах. Міністерством оборони визначено критерії відбору священнослужителів на посаду капелана, статус капеланів у порядку підпорядкованості, їхні права й обов'язки у Збройних силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі.

Закон надає тюремним священикам доступ як до осіб, що перебувають у досудовому утриманні, так і до ув'язнених, яким винесено вирок. Він також захищає таємницю сповіді, прийнятої тюремними священиками; забороняє використання інформації, отриманої під час сповіді, як доказу в судовому процесі і не дозволяє допитувати духовних осіб, перекладачів чи інших осіб щодо питань, пов'язаних із таємницею сповіді.

Згідно конституції, організатори повинні заздалегідь повідомляти місцевим органам влади про заплановані громадські зібрання будь-якого характеру, а органи влади мають можливість піддавати сумніву законність планованого заходу. У вересні Конституційний Суд скасував положення закону, яке вимагало від релігійних організацій звертатися до місцевих органів влади для отримання дозволу на проведення релігійних служб та церемоній у громадських місцях щонайменше за 10 днів. У постанові суду було зазначено, що, згідно конституції, надання повідомлення про громадське зібрання означає, що релігійні групи повинні повідомити органи влади про свій намір провести громадські релігійні зібрання, а не просити дозволу на їх проведення, і не зобов'язані дотримуватися 10-денного терміну.

Закон дозволяє релігійним групам створювати духовні школи для підготовки духовенства та інших служителів культу і звертатися за державною

акредитацією їхніх навчальних програм. В законі зазначено, що духовні школи повинні діяти на підставі своїх статутів, які реєструються Міністерством культури.

До числа державних органів, уповноважених контролювати релігійні організації, належать Генеральна прокуратура, Міністерство внутрішніх справ та всі інші «центральні органи виконавчої влади».

Лише зареєстровані релігійні групи можуть вимагати реституції комунального майна, конфіскованого комуністичним режимом. З питань реституції майна релігійні групи повинні звертатися до органів місцевої влади. Законом встановлено, що розгляд заяви про реституцію майна повинен бути завершений протягом одного місяця.

Закон забороняє викладання релігії в рамках обов'язкової програми загальноосвітніх шкіл і встановлює, що шкільне навчання «повинне бути вільним від втручання з боку політичних партій, громадянських та релігійних організацій». До програми державних шкіл входять факультативний курс з етики віри або подібні курси, пов'язані з питаннями віри.

Законом передбачено антидискримінаційну експертизу законопроектів та урядових постанов, у тому числі з точки зору релігії. В законі зазначено, що ця експертиза здійснюватиметься відповідно до інструкцій, розроблених Кабінетом Міністрів, причому юридичні служби кожного відповідного органу несуть відповідальність за перевірку законопроектів на наявність дискримінаційних формулювань і вимагають внесення поправок при їх наявності. На запрошення відповідної установи релігійні групи можуть брати участь в експертизі законопроектів.

Законом дозволена альтернативна невійськова служба для осіб, які відмовляються від несення військової служби через релігійні переконання. Закон не звільняє членів духовенства від військової мобілізації.

Згідно вимоги конституції, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини повинен щороку подавати до парламенту звіт, один з розділів якого присвячений свободі віросповідання.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних груп і дає визначення дозволених видів діяльності зарубіжних священнослужителів, проповідників, наставників та інших представників іноземних релігійних організацій. Згідно закону, зарубіжним релігійним діячам дозволено

«займатись проповіданням, виконанням релігійних обрядів чи іншою канонічною діяльністю», але вони можуть це робити тільки для релігійної організації, що запросила їх, і з дозволу органу влади, який зареєстрував статут цієї організації. Місіонерська діяльність входить до переліку дозволених видів діяльності.

Країна бере участь у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (МПГПП). Починаючи з 2015 року, влада скористалася правом на частковий відступ від своїх зобов'язань у рамках МПГПП стосовно регіонів Донецької та Луганської областей, підконтрольних зарубіжним силам, включаючи положення МПГПП щодо свободи релігії.

Застосування владою правових норм

Влада порушила кілька судових справ стосовно минулих випадків нападу та затримання релігійних діячів і скасувала більш нещодавні судові справи, порушені місцевими представниками влади проти релігійних меншин. Один з районних судів у Чернівецькій області визнав священика УПЦ МП винним у нападі на Свідка Єгови в 2014 році. Парламент позбавив недоторканності одного з депутатів, що зробило можливим його судове переслідування за незаконне затримання в 2013 році одного з релігійних діячів урядом Януковича. Завдяки втручання Уповноваженого Верховної Ради з прав людини була скасована заборона місцевих органів влади на діяльність неправославних релігійних громад, і суди в кількох населених пунктах скасували штрафи, накладені на Свідків Єгови за розміщення їхньої літератури в громадських місцях. Влада звернулася до Вселенського Патріарха з закликом посприяти подоланню розбрату між православними християнами в країні, вину за який вона поклала на російське втручання. УПЦ МП заявила, що це звернення влади являє собою «втручання» в релігійні справи країни, і розкритикувала владу за нездатність подолати дискримінацію проти УПЦ МП з боку УПЦ КП та прихильних до неї місцевих органів влади. Кількома судовими рішеннями було підтримано передачу однієї з парафій УПЦ МП і церковної споруди в Тернопільській області до УПЦ КП. Релігійні лідери продовжували закликати владу спростити процедури реєстрації релігійних груп і запровадити прозорий правовий процес прийняття рішень за позовами щодо реституції. У різних регіонах УПЦ КП, УПЦ МП, УГКЦ та РКЦ, як і інші релігійні групи, повідомляли про триваюче дискримінаційне ставлення з боку місцевої влади при виділенні землі для релігійних споруд релігійним групам, які в тому чи іншому регіоні становлять меншину.

15 березня Путильський районний суд Чернівецької області визнав священика УПЦ МП винним у фізичному нападі на одного зі Свідків Єгови,

який приходив до нього додому в квітні 2014 року, і присудив священику сплатити штраф у розмірі 1700 гривень (63 долари США) і компенсацію потерпілому загальною сумою 4232 гривні (160 доларів США).

8 грудня парламент підтримав звернення Генерального прокурора про зняття недоторканності з депутата Вадима Новинського для висунення йому звинувачення у зв'язку з підозрою в його причетності до затримання в 2013 році Митрополита Олександра, особистого секретаря тодішнього предстоятеля УПЦ МП Митрополита Володимира. Це затримання, як повідомлялося, було частиною намагань тодішнього президента Януковича, Новинського та кількох високопосадовців уряду Януковича усунути Митрополита Володимира з його чільної посади, оскільки він не підтримував залучення церкви до політики.

16 червня парламент звернувся до Вселенського Патріарха з проханням визнати об'єднану Українську Православну Церкву. Це звернення підтримали УПЦ КП і УАПЦ. УПЦ МП охарактеризувала цей документ як ознаку «втручання» влади в релігійні справи, заявивши, що без політичного втручання православні християни в країні «вже давно знайшли б спосіб об'єднатися».

28 липня Президент Порошенко закликав Вселенського Патріарха допомогти подолати «болюче» розділення православних у країні. 19 листопада Патріарх зустрівся з Головою парламенту, щоб обговорити це звернення, але станом на кінець року жодних кроків у зв'язку з ним зроблено не було.

У своєму щорічному посланні до парламенту 6 вересня Президент Порошенко зазначив, що влада не буде «байдуже споглядати» за втручанням Росії в церковні справи країни і спробами «використати почуття» частини українських православних «у своїх інтересах». Він послався на дані неназваного опитування, що вказують на подальше зростання кількості православних християн, які підтримують об'єднану й незалежну Українську Православну Церкву. Він підкреслив, що незалежна церква не призведе до обмежень свободи віросповідання і зазначив, що кожен громадянин має і матиме «право вірити в Бога по-своєму і ходити до своєї церкви».

УПЦ МП висловила занепокоєння щодо проекту закону, внесеного групою членів парламенту, які заявляли, що російська влада може використовувати УПЦ МП для поширення антиукраїнської пропаганди та дестабілізації країни. Згідно цього законопроекту, всі існуючі та новостворені парафії УПЦ МП повинні підписати з урядом угоду, якою візьмуть на себе зобов'язання

поважати суверенітет і територіальну цілісність країни, а також поважати права інших релігійних організацій, що діють у країні; уряд же, зі свого боку, зобов'язеться гарантувати УПЦ МП права і свободу віросповідання. Законопроект не дозволяє УПЦ МП призначати єпископів чи просувати духовних осіб на високі пости без попередньої згоди центральних органів влади. Станом на кінець року проект закону ще перебував на розгляді.

2 червня Львівський апеляційний суд підтримав наказ голови Тернопільської обласної державної адміністрації від 2015 року про перереєстрацію приходу УПЦ МП села Колосова як такої, що належить до УПЦ КП. УПЦ МП заявила, що рішення суду схвалило незаконну зміну реєстрації її приходу.

Свідки Єгови схвально відгукнулися про дії Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, завдяки яким було скасовано накладену в 2015 році заборону сільської ради села Оситняжка Кіровоградської області на «будь-які релігійні організації, крім місцевої православної громади». Також, як повідомлялося, втручання омбудсмена призвело до відкликання ухваленого в 2015 році рішення сільської ради селища міського типу Отинія Івано-Франківської області про заборону оренди «адміністративних споруд» релігійними організаціями.

Релігійні лідери та активісти-правозахисники продовжували наполягати на спрощенні владою процедур реєстрації релігійних організацій і прийнятті законодавчих актів, які б дозволили перетворити прийняті в Міністерстві оборони правила щодо військових капеланів на закон. Також вони продовжували спонукати уряд до прийняття концепції державно-церковних відносин, яка б дозволила сформувати співробітництво між владою та релігійними групами завдяки розширенню статей конституції, що стосуються релігії.

15 липня Міністерство освіти створило комісію з визнання наукових ступенів, присвоєних духовними навчальними закладами, а 21 вересня ця комісія ухвалила своє перше рішення щодо визнання таких ступенів.

16 листопада Золотоніський міськрайонний суд Черкаської області скасував рішення адміністративної комісії виконавчого комітету Золотоніського району щодо накладення штрафу на Свідка Єгови Юрія Гинду за використання мобільного стенду з літературою під час проповідування в громадському місці. 23 вересня Деснянський районний суд Чернігова скасував рішення адміністративної комісії Деснянського районного виконавчого комітету, яким було накладено штраф на Свідка Єгови Ларису

Руднюк за таке саме порушення.

23 лютого Громадська рада з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями, дорадчий орган для сприяння взаємодії МЗС з релігійними громадами, оприлюднила заяву, в якій зазначила: «іноді на місцевому рівні виникали конфлікти – або через юридичне приєднання громад, або через права власності на майно». Як зазначала рада, мали місце випадки втручання місцевих органів влади в діяльність релігійних громад, але вони не були наслідком «умисної політики влади».

В Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Тернопільській областях і місті Києві невеликі релігійні групи повідомляли про триваюче дискримінаційне ставлення з боку місцевої влади в питаннях надання землі для споруд. У центральному й південному регіонах римо-католики, члени УПЦ КП, УГКЦ та мусульмани повідомляли про подібні випадки дискримінації. За повідомленнями представників УГКЦ, місцеві органи влади в Сумах та Одесі і надалі відмовлялися виділити землю для храмів УГКЦ. Продовжували надходити повідомлення від представників УПЦ МП про відмову місцевих органів влади у Львівській та Івано-Франківській областях надати землю для храмів УПЦ МП. Римо-католики повідомляли, що влада й надалі відмовлялася сприяти реституції будівлі римо-католицької семінарії в Одесі, яка була конфіскована радянським режимом. За інформацією представників мормонів, міська влада Києва так і не змогла відновити договір оренди землі для спорудження молитовного дому.

За повідомленням УПЦ МП, через те, що місцева влада затягувала надання землі для будівництва храму УПЦ МП в Боровій Київської області, УПЦ МП почала реконструювати будинок, пожертвований її прихожанкою Магдалиною Бухальською, в храм. Місцеві чиновники, як повідомлялося, звинуватили Бухальську в підтримці «сепаратистської церкви», після чого 9 вересня група людей на чолі з місцевим представником партії «Свобода» зруйнувала стіни й дах недобудованої церкви. Вони заявили, що своїми діями висловили протест проти присутності УПЦ МП в селищі. У вересні трудовий колектив школи в Боровій провів збори, на яких осудив колегу – місцеву парафіянку УПЦ МП, пояснивши свою позицію агресією Росії проти країни.

10 березня Тернопільський обласний господарський суд підтримав клопотання Тернопільської обласної адміністрації про скасування рішення сільської ради села Колосова від 2006 року щодо передачі права власності на церкву від держави до УПЦ МП і, таким чином, про повернення церковної

споруди у власність держави. 2 червня Львівський апеляційний суд визнав законним таке рішення суду. 10 червня кілька десятків членів руху Правий сектор прибули до Колосової, щоб «забезпечити» виконання рішення суду. У той час, як поліція, за повідомленнями, стояла осторонь, Правий сектор не підпускав прихожан УПЦ МП до церкви, а представники УПЦ КП зрізали замок на вхідних дверях. За інформацією УПЦ МП, пізніше того ж самого дня Віктор Котик, староста громади УПЦ КП, застосував словесні образи й фізичне насильство проти вірянина УПЦ МП Якова Рамського. Потерпілий був госпіталізований з переломами ребер і численними синцями.

УПЦ МП оскаржила рішення апеляційного суду в Вищому господарському суді України, разом з тим звинувативши владу Тернопільської області в наданні дозволу УПЦ КП забрати церкву, перш ніж УКЦ МП могла подати апеляцію. Станом на кінець року Вищий суд не виніс вердикту щодо апеляції УПЦ МП.

За твердженням УПЦ МП, сільська рада села Колосова також «чинила перешкоди» в наданні землі парафії УПЦ МП для будівництва нової церкви.

Ковельський міськрайонний суд Волинської області продовжував вивчення нового клопотання, поданого Об'єднанням комітетів для євреїв колишнього Радянського Союзу (ОКРС), з метою оскарження рішення Ковельської районної державної адміністрації від 2007 року про надання дозволу на будівництво приватного промислового підприємства на місці єврейського кладовища поблизу села Тойкут Волинської області. За інформацією ОКРС, підприємство продовжувало функціонувати на території кладовища.

Усі основні релігійні групи повторно направили до уряду заклик щодо впровадження прозорого правового процесу розгляду реституційних позовів. Більшість організацій продовжували повідомляти про проблеми й затримки в процесі реституції, спрямованому на повернення майна, захопленого комуністичним режимом; вони стверджували, що розгляд позовів часто тривав довше, ніж один місяць, як визначено законом. Християнські, іудейські та мусульманські групи продовжували повідомляти, що процес реституції ускладнювався суперництвом різних громад за певні об'єкти нерухомості, поточним використанням деяких об'єктів державними установами, визнанням деяких об'єктів історичними пам'ятками, оскарженням місцевими органами влади підвідомчості та передачею у минулому деяких об'єктів нерухомості у приватну власність. Вони відзначали, що місцеві офіційні особи й надалі займали бік тієї чи іншої сторони в суперечках щодо реституції майна, як це відбулося у випадку з

відмовою міських органів влади Львова у проханні РКЦ про реституцію кількох об'єктів нерухомості, раніше переданих до УГКЦ.

РКЦ продовжувала вимагати від влади повернути колишнє церковне майно в західній частині країни та деінде. Лідери РКЦ повідомляли, що влада і надалі відмовлялася сприяти реституції будівлі Одеської римо-католицької семінарії, конфіскованої радянським режимом.

23 лютого Одеська обласна рада повернула іудейській громаді міську історичну синагогу. Лідери єврейської громади продовжували повідомляти про труднощі з муніципальними органами Тернополя й Києва в питаннях реституції майна.

Лідери мусульманської громади продовжували висловлювати стурбованість у зв'язку з позовами щодо реституції історичних релігійних споруд у Миколаєві, за якими так і не було прийнято рішення.

Всеукраїнська Рада Церков (ВРЦіРО), незалежна міжконфесійна інституція, що представляє понад 90% релігійних організацій країни, продовжувала закликати парламент ввести мораторій на приватизацію раніше конфіскованих релігійних споруд. Попри обіцянки влади вирішити це питання, станом на кінець року жодних кроків владою зроблено не було.

Іудейська громада продовжувала висловлювати занепокоєння тим, що місцеві органи влади нездатні захистити історичні релігійні об'єкти нерухомості.

Представники УПЦ МП продовжували скаржитись на, за їхнім визначенням, неналежне реагування центральних органів влади на триваючу дискримінацію та нетерпимість до її членів з боку представників УПЦ КП та високопоставлених прихильників УПЦ КП в деяких місцевих органах влади.

У липні понад 20 українських іудейських груп оприлюднили заяву, в якій засудили вшанування владою провідників Організації українських націоналістів (ОУН) як одну з форм заперечення Голокосту. Як повідомляла преса, свої заперечення висловили також зарубіжні науковці. У липні Київська міська рада назвала одну з вулиць ім'ям Степана Бандери, колишнього провідника ОУН.

29 вересня влада відзначила 75-ті роковини масового вбивства в 1941 році у Бабиному Яру 33 000 євреїв церемонією, під час якої пообіцяла виділити один мільйон доларів на впорядкування й розвиток території існуючого

меморіалу з благоустроєм алей на відзначення пам'яті жертв, серед яких були і євреї, і українці, що рятували євреїв.

25 квітня МЗС призначив нового Спеціального представника з питань запобігання і протидії проявам антисемітизму, расизму і ксенофобії.

23 квітня, під час своєї зустрічі з ВРЦіРО, Президент Порошенко наголосив, що для влади незмінним залишається захист свободи віросповідання.

26 квітня президент видав указ про відзначення 500-річчя Реформації, в якому відзначив «вагомий внесок» протестантських церков і релігійних організацій в розвиток релігійної, культурної і соціальної сфери та «історичну роль», яку вони відіграли у становленні країни як незалежної держави. Він зазначив, що держава надаватиме підтримку в організації та проведенні просвітницьких, наукових та інших заходів на відзначення річниці в 2017 році.

23 лютого Громадська рада при МЗС оприлюднила заяву, в якій закликала міжнародне співтовариство вжити «дієвих заходів для захисту фундаментальних прав і свобод віруючих на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і в Севастополі та на деяких територіях Донецької та Луганської областей, не контрольованих українським урядом, а також протидіяти спробам використати релігію для розпалювання ненависті та ескалації конфлікту». Рада також відзначила, що «масові порушення» прав віруючих і порушення діяльності релігійних організацій, що мають місце в Криму після його окупації російськими військами, становлять «серйозну проблему».

Напади з боку закордонних збройних сил та недержавних військових організацій

Підтримувані Росією сепаратисти в Луганській та Донецькій областях затримували й ув'язнювали Свідків Єгови та інших релігійних лідерів. Попри те, що в першій половині року місцева влада повернула Свідкам Єгови два захоплені раніше Зали Царства, після ухвалення у червні закону про заборону «сект» влада «ДНР» погрозувала Свідкам Єгови арештом і захопила ще кілька Залів Царства. Також представники «ДНР» захопили церкву адвентистів сьомого дня і влаштували демонстрацію проти «сект» поруч з церквою УГКЦ. Підтримувані Росією сепаратисти продовжували використовувати численні захоплені ними раніше культові споруди як військові об'єкти.

За інформацією УГКЦ, 7 липня зловмисники в масках вчинили словесний і фізичний напад на Віталія Кестера, священника УГКЦ, в його власній оселі у контрольованій сепаратистами Костянтинівці Донецької області. Кестер заявив, що цей інцидент, можливо, пов'язаний з його капеланською підтримкою урядових військ, що борються проти підтримуваних Росією сепаратистів.

За словами Свідків Єгови, 17 січня троє озброєних людей в масках увірвались у Зал Царства на вулиці Волкова в Горлівці Донецької області. Вони затримали членів громади Павла Дмитрієва, Олександра Стадника та Сергія Ракиту. Решті Свідків Єгови (близько 30 осіб) було наказано йти геть. Озброєні люди обшукали Зал Царства й конфіскували всю релігійну літературу, заявивши, що вона є «екстремістською». Родини затриманих не мали жодних відомостей про трьох чоловіків аж до наступного дня. До моменту звільнення 16 лютого їх утримували в місцях тимчасового тримання під вартою в Донецьку та Макіївці.

У січні Харківська правозахисна група повідомила, що підтримувані Росією сили в Донецьку ув'язнили кількох місцевих жителів, включаючи президента Центру релігієзнавчих досліджень і міжнародних духовних стосунків Ігоря Козловського. Родичі повідомили, що сепаратисти забрали Козловського з дому, залишивши його прикутого до ліжка сина без догляду до наступного дня. Сепаратисти обшукали квартиру Козловського й вилучили комп'ютерну техніку, документи та антикваріат. За повідомленнями, сепаратисти звинуватили його в підтримці релігійних меншин, «шпигунстві» та виготовленні вибухових пристроїв. Станом на кінець року він залишався в ув'язненні.

У лютому сепаратистські власті повернули Свідкам Єгови захоплений раніше Зал Царства в Донецьку. У червні місцева громада Свідків Єгови відновила контроль над своїм Залом Царства в Докучаєвську, і там відновилися богослужіння.

Після прийняття в «ДНР» 24 червня закону, що забороняє створення «сект», Свідки Єгови повідомляли про те, що представники «ДНР» захопили низку Залів Царств, арештувавши при цьому кількох старійшин Свідків Єгови. 22 липня п'ятеро озброєних осіб увійшли в Зал Царства, що на вулиці Вітчизняній у Горлівці, під час богослужіння і наказали всім 60 присутнім покинути будівлю. Озброєні люди заявили, що Свідки Єгови беруть участь у богослужіннях забороненої релігійної групи. Вони арештували Олександра

Ігнатова, старійшину цієї громади, і забрали його до місцевого «Управління з боротьби проти організованої злочинності», де представники «ДНР» допитали його й повідомили, що захопили Зал Царства. Ігнатова звільнили того ж дня, пізно вночі. Повідомляли, що озброєні особи попсували Зал Царства, вкрали покрівельну плитку й металеву огорожу, причому «поліція ДНР» відмовлялася втручатись.

25 липня озброєні представники «ДНР» арештували Володимира Попкова, старійшину, що проводив богослужіння в громаді Свідків Єгови у Горлівці. За їхніми словами, щойно прийнятий закон «ДНР» забороняє релігію Свідків Єгови, і вони забирають Зал Царства на вулиці Сімферопольській. Попкова забрали до місцевого «Управління з боротьби проти організованої злочинності», де його, як стало відомо, піддали інтенсивному допиту й погрожували смертю, якщо він не припинить свою релігійну діяльність. Відпустили його тільки наступного дня; того ж дня Зал Царства був розграбований озброєними людьми.

Окрім заборони створення «сект», «Закон про свободу віросповідання та релігійних об'єднань», прийнятий «Народною Радою ДНР» 24 червня, вимагав, щоб усі релігійні групи зареєструвалися в «органах влади ДНР». Закон дає «ДНР» широкі права відмовляти в реєстрації.

За даними Свідків Єгови, 24 червня один з представників «міністерства державної безпеки ДНР» заборонив Свідкам Єгови в Докучаєвську Донецької області «обговорювати релігійні теми з людьми» поза межами їхнього Залу Царства. Як повідомлялося, він пригрозив кожному з віруючих, хто порушить цю заборону, 30-денним арештом.

Станом на кінець року Свідки Єгови повідомили про захоплення дев'яти їхніх Залів Царства як у «ДНР», так і в «ЛНР», у тому числі в Горлівці, Донецьку, Тельмановому, Єнакієвому, Брянці та Перевальську.

За інформацією Церкви адвентистів сьомого дня, 16 листопада група представників «ДНР» захопила церковну споруду адвентистів у Горлівці, заявивши, що її громада не подала документи про право власності на церкву до муніципальної «адміністрації».

27 вересня на засіданні Організації з безпеки і співробітництва в Європі з імплементації людського виміру виконавчий директор Інституту релігійної свободи, НУО, що базується в Києві, доповів про те, що численні культові споруди в «ДНР» і «ЛНР» залишаються під контролем підтримуваних Росією

сепаратистів і часто використовуються як військові об'єкти. Для прикладу він назвав комплекс будівель Донецького християнського університету, будівлю Біблійного Інституту «Слово життя» в Донецьку і ряд культових споруд мормонів та Свідків Єгови. Він зазначив, що на підконтрольних сепаратистам територіях відбуваються гоніння за релігійні переконання, які є «наслідком російської агресії».

Згідно веб-сайту Луганського Інформаційного Центру, підконтрольного підтримуваним Росією сепаратистам, 11 березня очільник так званої Луганської Народної Республіки («ЛНР») Ігор Плотницький наказав «Державному комітету ЛНР у справах релігій», «Міністерству державної безпеки» та «Міністерству внутрішніх справ» пильно контролювати релігійні групи. Як повідомлялося, Плотницький заявив, що «секти» можуть становити загрозу, проте не всі «нетрадиційні» релігійні організації є сектами, не пояснивши, що саме він мав на увазі.

За інформацією Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), 29 січня в Донецьку члени «Молодої республіки», організації, пов'язаної з «владою ДНР», провели демонстрацію біля храму УГКЦ, тримаючи в руках плакати зі словами «Ні сектам в ДНР!» та «Греко-католицька церква веде «анти-республіканську» діяльність!». Демонстранти сказали представникам УВКПЛ, що виступають проти Греко-Католицької Церкви, оскільки вона пропагує ідею «єдиної України».

Також повідомлялося, що підтримувані Росією сепаратисти продовжували брати участь в антисемітських акціях.

Розділ III. Стан пошанування суспільством свободи релігії

Находили повідомлення про фізичні напади на Свідків Єгови та про один напад на єврейського журналіста. Хресний хід УПЦ МП з Донецької області до Києва на відзначення дня Святого Володимира пройшов загалом мирно, незважаючи на кілька випадків прояву агресії. Без інцидентів пройшов хресний хід УПЦ КП на відзначення дня Святого Володимира, як і хресний хід УГКЦ до Зарваницької ікони, і паломництва іудеїв до Умані та інших місць поховання іудейських лідерів. Очільники УПЦ МП стверджували, що УПЦ КП продовжувала свої спроби захоплювати храми, що належать УПЦ МП; УПЦ КП ж заявляла, що не вона, а парафіяни ініціювали зміну приналежності. Політичний рух Правий сектор продовжував втручатися від імені УПЦ КП на місцях суперечок за об'єкти релігійного майна. Єврейська громада й надалі стурбована існуванням Краківського ринку у Львові на

території старовинного єврейського кладовища. Надходили численні повідомлення про акти вандалізму на меморіалах Голокосту, синагогах та єврейських кладовищах, а також повідомлення про акти вандалізму, спрямовані проти Залів Царства Свідків Єгови та кілька повідомлень про напади на церкви УПЦ МП, УПЦ МП і УГКЦ.

За інформацією Свідків Єгови, 15 березня в місті Чугуєві Харківської області чоловік з криком «Свідки Єгови – покидьки!» побив до втрати свідомості літніх місіонерок Тамару Барсук і Віру Гиль. Нападник порвав і порозкидав по вулиці їхню релігійну літературу. Обидві жінки були госпіталізовані, і Гиль провела в лікарні місяць. Правоохоронні органи, як повідомляли, відмовились трактувати цей напад як злочин на ґрунті ненависті і натомість розслідували його як «побутову сварку». 11 жовтня Чугуївський міський суд виніс вирок про позбавлення нападника волі на два роки.

8 липня, за інформацією Свідків Єгови, в Кам'янці Сумської області чоловік з криком «Забирайтеся геть, собаки! Ми маємо свою церкву» побив двох жінок-Свідків Єгови. В одній з потерпілих діагностували серйозну черепно-мозкову травму. Представники правоохоронних органів, як повідомляли, задокументували це як «незначне тілесне ушкодження» і відмовили потерпілим у їхньому проханні класифікувати цей напад як злочин на ґрунті ненависті.

За даними Групи моніторингу прав національних меншин (ГМПНМ) і НУО, підтримуваних Євро-Азійським Єврейським Конгресом та Асоціацією єврейських організацій та общин, протягом року було зареєстровано один випадок підозри в насильстві антисемітського спрямування порівняно з одним випадком антисемітського насильства в 2015 році, чотирма такими випадками в 2014 і чотирма в 2013 роках.

24 серпня у Харкові невідомий молодик напав на ізраїльського журналіста Іцхака Хільдесхаймера. Нападник штурхнув журналіста ззаду, а коли той обернувся, як повідомляють, зробив жест нацистського вітання. Репортер припустив, що приводом до нападу послужила його ярмулка.

Уночі 21 грудня в Умані Черкаської області невідомі особи зайшли до синагоги поблизу могили Раббі Нахмана, засновника Бресловського хасидизму, і піддали віруючих словесним образам, а потім розлили по приміщенню червону фарбу й розпилили сльозогінний газ. Також вандали залишили свинячу голову з вирізаною на ній свастикою. Правоохоронні органи почали розслідування, а представники державної влади, включаючи Прем'єр-міністра й Генерального прокурора, публічно засудили цей напад.

Станом на кінець року слідство тривало. 31 грудня в Умані невідомі пошкодили розп'яття на хресті, що поліція охарактеризувала як акт помсти за вандалізм у синагозі. Поліція затримала двох підозрюваних і почала кримінальне розслідування щодо пошкодження розп'яття, в той час як третій підозрюваний залишався на волі.

УПЦ МП продовжувала висловлювати стурбованість відсутністю прогресу в розслідуванні поліцією вбивства Романа Ніколаєва, настоятеля парафії Святої Тетяни в Києві, якого було застрелено в 2015 році. Станом на кінець року не було встановлено офіційного зв'язку між убивством та релігійною належністю жертви.

27 липня УПЦ МП відзначала день пам'яті Святого Володимира хресними ходами до Києво-Печерської Лаври, які було проголошено ходою миру, любові та молитви за Україну. За оцінками поліції, на останньому відтинку в ході, яка розпочалася на початку липня від монастирів УПЦ МП в Донецькій і Тернопільській областях, брали участь 14 000 людей. 19 липня очільник Добровольчого руху ОУН Микола Коханівський заявив, що його група не допустить появи хресного ходу в столиці, назвавши учасників ходи «відкритими кремлівськими колабораціоністами». 20 липня УПЦ КП повторно засудила заклики до насильства проти ходи, духівництва та вірних УПЦ МП. 24 липня Глава УГКЦ застеріг противників маршу від спроб завадити ході. 26 липня прихильники групи Автомайдан в Одесі завадили близько п'ятистам членам УПЦ МП сісти до автобусів, які повинні були доставити їх у Київ для участі в ході. За повідомленнями, активісти Автомайдану погрожували спалити автобуси, змусивши більшість водіїв скасувати поїздку. За інформацією прес-служби УПЦ МП, працівники правоохоронних органів були присутні при цьому, але не зробили нічого, аби покласти край погрозам. Також 26 липня противники УПЦ МП закидали яйцями процесію, коли вона проходила повз Бориспіль. Працівники правоохоронних органів утримували нападників на безпечній відстані від учасників ходи, і УПЦ МП схвально відгукнулася про правоохоронні органи за підтримання громадської безпеки під час ходи. 27 липня процесія безпечно дісталася Києва. 28 липня УПЦ КП провела свій щорічний хресний хід у Києві на відзначення дня пам'яті Святого Володимира. Поліція повідомила про відсутність інцидентів; у заході взяли участь приблизно 15 000 осіб.

За словами поліції, без інцидентів пройшла щорічна загальнонаціональна проща УГКЦ до Зарваницької ікони Божої Матері в Тернопільській області 16-17 липня, в якому взяли участь тисячі людей.

У вересні й жовтні відбулися щорічні іудейські новорічні паломництва до

місця поховання Раббі Нахмана в Умані. Паломники спробували не дозволити комунальним працівникам демонтувати місток, де вони тимчасово використовували під час паломництва, що призвело до сутичок із поліцією. Як зазначали засоби масової інформації, протягом року Умань відвідали рекордні 40 000 паломників. Іудейські паломники відвідували й інші місця поховання духовних лідерів у Белзі, Меджибожі, Бердичеві та Гадячі без повідомлень про суттєві інциденти.

Згідно доповіді Міністерства культури від 1 січня, до УПЦ МП входило 12 334 парафії, до УПЦ КП – 4921 парафія і до УГКЦ – 1188 парафій по всій країні. У доповіді було підтверджено, що, за оцінками КПЦ КП та УПЦ МП, протягом останніх кількох років менше ста парафій УПЦ МП перейшли до УПЦ КП.

Згідно заяв, зроблених УПЦ МП для засобів масової інформації, у кількох областях бездіяльність поліції й підтримка з боку радикальних груп, включаючи політичний рух Правий сектор, і надалі «заохочували» УПЦ КП до спроб захоплення церковних споруд УПЦ МП. Як повідомлялося, деякі інциденти траплялися після того, як місцеві органи влади передавали юрисдикцію над парафіями від УПЦ МП до УПЦ КП всупереч волі деяких прихожан, як зазначала УПЦ МП.

Представники Правового сектору публікували на його веб-сайті заяви про те, що вони продовжують відвідувати об'єкти, щодо яких точаться суперечки між УПЦ МП та УПЦ КП, для «сприяння» зміні юрисдикції на прохання УПЦ КП.

Представники УПЦ КП продовжували відкидати звинувачення в участі у захопленні храмів УПЦ МП, заявляючи, що прихожани, які користувалися тими культовими спорудами, самі ініціювали законні переходи під юрисдикцію УПЦ КП. УПЦ КП продовжувала стверджувати, що діятиме відповідно до закону і прийме під свою юрисдикцію будь-кого з духовенства УПЦ МП та мирян, які попросять про приєднання до УПЦ КП.

За інформацією УПЦ КП, 10 і 11 листопада близько десяти молодиків вигукували образи в бік прихожан УПЦ КП і будівельників, які споруджували церкву в Чорноморську Одеської області. Після того нападники з бейсбольними битками атакували стіни нинішнього тимчасового храму парафії. За словами прихожан, цей напад був спробою зупинити спорудження капітальної будівлі храму.

Так і не було усунуто занепокоєння єврейської громади існуванням Краківського ринку у Львові, якій розташований на землях старовинного єврейського кладовища і досі залишається там. За інформацією ОКРС, в

жовтні муніципальна влада розпочала земляні роботи на цій території без консультацій з єврейською громадою. Влада заявила, що земляні роботи провадились для відновлення пошкодженої огорожі кладовища. Коли робітники наштотхнулися на людські рештки, місто призупинило проект, але ОКРЄ висловило побоювання, що не всі рештки були повторно поховані.

ОКРЄ та громадянські активісти висловили занепокоєння нездатністю львівської міської влади зупинити будівництво висотного будинку на місці єврейського гетто часів Другої світової війни у Львові. У листопаді й грудні, як повідомлялося, будівельники вивозили з майданчика ґрунт, що містив людські рештки.

Згідно з січневою публікацією на веб-сайті *Укрінформу*, Руська Православна Церква призначила штатного співробітника у своєму Відділі зовнішніх церковних зв'язків у Москві, завдання якого – очорнити репутацію УПЦ КП і завадити Вселенському Патріарху визнати канонічність УПЦ КП.

За інформацією Свідків Єгови, протягом року стався 21 випадок вандалізму, з яких три підпали, щодо Залів Царства порівняно з 56 випадками вандалізму, включаючи п'ять підпалів, у 2015 році.

Як повідомляли Свідки Єгови, 17 травня невідомі особи нанесли на стіни Залу Царства в Лозовій Харківської області графіті, серед яких була свастика. Поліція не змогла встановити особи порушників.

24 квітня і 30 квітня невстановлені особи кидали пляшки із запалювальною сумішшю в Зал Царства Свідків Єгови на вулиці Пожарського в Києві. Обидві пожежі були швидко загашені. Станом на кінець року обидва злочини залишалися нерозкритими.

ГМПНМ виявила 18 випадків вандалізму антисемітського спрямування протягом року, порівняно з 22 у 2015 та 23 в 2014 роках.

Кілька випадків антисемітського вандалізму трапились у Коломиї Івано-Франківської області. 13 січня палії намагалися підпалити *охель* – молитовну капличку над могилою Гіллеля Боруха Ліхтенштейна, який був головним рабином міста в 19 столітті. Спроба підпалу провалилась, оскільки паляям не вдалося запалити займисту рідину, яку вони планували застосувати. 18 серпня вандали намалювали аерозольною фарбою свастику й антисемітські графіті на вході до місцевої синагоги. 19 серпня вони сплюндрували єврейське кладовище. Правоохоронні органи встановили трьох підозрюваних, які протягом останніх років спаплюжили низку місцевих

єврейських об'єктів, і висунули офіційні звинувачення. За словами місцевої єврейської громади, у серпні Коломийський міськрайонний суд почав слухання справи проти підозрюваних порушників. Станом на кінець року слухання тривало.

Цього року преса й НУО знов повідомляли про акти вандалізму проти меморіалів Голокосту в Києві, Львові, Нікополі, Миколаєві та Полтавській області. Станом на кінець року розслідування тривало.

4 травня, в національний день пам'яті та скорботи єврейського народу за загиблими в Голокості, група невідомих спалила прапор Ізраїлю біля монументу «Менора» в Бабиному Яру. Міський голова Києва засудив цей акт і закликав правоохоронні органи провести розслідування, яке станом на кінець року тривало. Лідери єврейської громади звернулися до влади з проханням докладати більше зусиль для підвищення безпеки в цьому місці й розслідування попередніх актів вандалізму проти меморіалу, включаючи п'ять таких випадків у 2015 році.

24 липня невідомі вибили двері *охеля* на могилі рабина Ар'є-Лейба в Шполі Черкаської області й кинули всередину пляшку із запалювальною сумішшю. Ще одну таку ж пляшку вони прикріпили до дверей *охеля*. Станом на кінець року поліція продовжувала розслідування.

19 листопада невістановлені особи зіпсували фасад центральної синагоги в Чернівцях написом «Смерть євреям».

28 листопада невідомі нападники облили фарбою монумент Голокосту в Ужгороді і залишили на місці антисемітські листівки. За повідомленнями в засобах масової інформації, відповідальність за цей інцидент взяла на себе анонімна група «націонал-революціонерів» і оприлюднила фотознімки нападу. Голова Закарпатської обласної державної адміністрації засудив прояв вандалізму й закликав правоохоронні органи притягти зловмисників до судової відповідальності. Станом на кінець року жодної подальшої інформації про цю справу не надходило.

Поліція Донецької області повідомила, що 6 листопада в Маріуполі вандали закидали пляшками із запалювальною сумішшю церкву Покрова Пресвятої Богородиці УПЦ КП.

За даними УГКЦ, 29 серпня невістановлені особи підпалили новозбудовану церкву УГКЦ в Тернополі. Вони також намалювали графіті на фундаменті церкви. Поліція розпочала слідство, яке тривало станом на кінець року.

23 травня в Києві невідомі підпалили храм УПЦ МП на честь Преображення Господнього. 24 квітня в столиці внаслідок підпалу була пошкоджена церква святого Агапіта УПЦ МП. 5 січня невідомі особи підпалили храм УПЦ МП на честь святого Петра Могили в Києві. Станом на кінець року поліція продовжувала розслідування цих нападів. УПЦ МП назвала ці та інші інциденти результатом наклепницької кампанії, яку провадять деякі засоби масової інформації.

Розділ IV. Політика Уряду США

Під час зустрічей з представниками адміністрації президента, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Міністерства закордонних справ, членами парламенту, політичними партіями та місцевими офіційними особами Посол, співробітники Посольства та інші представники Уряду США продовжували обговорювати питання, що викликають занепокоєння у зв'язку з реакцією влади на поділ всередині Православної Церкви, збереження релігійної спадщини та антисемітизмом. Під час зустрічей і в листуванні з представниками влади як на національному, так і на місцевому рівнях, Посол продовжував підіймати питання реституції комунальної власності, переконуючи представників влади вживати більш дієвих заходів для забезпечення збереження історичних релігійних об'єктів.

Працівники Посольства продовжували зустрічатися з внутрішньо переміщеними особами-мусульманами Криму та обговорювати проблеми, з якими ті стикаються, зокрема, відсутність у них можливості вільно сповідувати свою віру та питання реституції їхнього релігійного майна.

Посол і співробітники Посольства зустрічалися з лідерами основних християнських, іудейських та мусульманських релігійних груп у Дніпрі, Києві, Умані та Львові, щоб обговорити турботи цих громад і закликати до мирного розв'язання релігійних суперечок щодо майна. Зокрема, Посольство спонукало релігійні групи, задіяні в суперечці щодо розташування частин Краківського ринку у Львові на території старовинного єврейського кладовища, вирішувати цей спір мирним шляхом.

Міністр торгівлі США очолювала делегацію США, що брала участь у церемонії на відзначення роковин масового вбивства у Бабиному Яру; у розмовах з офіційними особами й релігійними лідерами вона підкреслила необхідність релігійної терпимості й поваги. Співробітники Посольства також продовжували брати участь у щорічних церемоніях ушанування тих, хто пережив Голокост, і рятівників.

КРИМ**Основні положення**

У лютому 2014 року збройні сили Російської Федерації захопили й окупували Крим. У березні 2014 року Росія оголосила про входження Криму до складу Російської Федерації. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН встановлюється, що Крим і надалі міжнародно визнається як такий, що перебуває в межах міжнародних кордонів України. Уряд США і надалі не визнає спробу анексії Криму Російською Федерацією і продовжує наполягати на тому, що Крим є частиною України. Окупаційні сили продовжують де-факто впровадження законів Російської Федерації на території Криму. За повідомленнями правозахисних груп та міжнародних організацій, окупаційна влада піддавала кримських татар-мусульман викраденням, примусовій госпіталізації в психіатричні лікарні, ув'язненню й затриманням, особливо якщо мала підозру щодо участі татар у мусульманській організації Хізб ут-Тахрір. Російський уряд повідомив, що 365 релігійних громад у Криму вклалися в установлений термін перереєстрації як офіційно визнаних релігійних груп, проте понад 1000 громад, визнаних за українським законом, не зробили цього, як повідомляє УВКПЛ. Після того, як окупаційна влада визначила Меджліс кримськотатарського народу «екстремістською» організацією, представники Меджлісу та інші групи кримських татар, що діють на підконтрольній українському урядові території, створили незалежне Духовне управління мусульман Криму (ДУМК). Надходили повідомлення від РКЦ, УГКЦ та УПЦ КП про те, що окупаційна влада ускладнювала їхню діяльність на території, у тому числі шляхом захоплення понад третини храмів УПЦ КП.

За повідомленнями релігійних та правозахисних груп, російські засоби масової інформації продовжували кампанію з насадження підозри й страху серед релігійних груп, особливо спрямовуючи свої зусилля проти кримськотатарської громади, УПЦ КП та УГКЦ. Як повідомлялось, об'єкти мусульманського релігійного майна зазнавали зловмисного руйнування або псування, і, за словами мусульманських лідерів, поліція не поспішала розслідувати такі випадки.

Уряд США продовжував відкрито засуджувати релігійно вмотивовані напади, вчинені російською окупаційною владою в Криму, зокрема, залякування християнських і мусульманських громад шляхом застосування законів Російської Федерації про екстремізм. Виступивши 16 вересня з

заявою про невизнання легітимності виборів у Криму до російської Думи, Державний департамент США висловив особливу стурбованість становищем кримськотатарської громади. Офіційні представники Посольства США в Києві й надалі не мали змоги відвідувати півострів після його окупації Російською Федерацією, але продовжували зустрічатися з кримськими мусульманськими й християнськими лідерами в інших частинах країни, аби продемонструвати підтримку США їхнього права сповідувати свої релігійні вірування.

Розділ I. Релігійна демографія

На Кримському півострові розташовані Автономна Республіка Крим (АРК) і місто Севастополь. За даними Державної служби статистики України, загальна кількість населення півострова становить 2 353 000 осіб. Жодне нещодавнє незалежне дослідження не наводить даних про релігійну приналежність населення, хоча орієнтовна кількість кримських татар становить 300 000, що складає 13% населення, і переважна більшість з них є мусульманами. В Севастополі найбільшими релігійними групами є послідовники УПЦ КП, протестанти і мусульмани.

За даними, зібраними Міністерством культури України в 2014 році (найсвіжіші доступні дані), в АРК є 2083 релігійні організації (це поняття охоплює парафії, громади, духовні школи, монастирі та інші складові частини церкви або релігійної групи) і 137 у Севастополі. До цих показників належать організації, що мають статус юридичної особи, і такі, що його не мають. Мусульмани мають найбільшу кількість релігійних організацій в АРК, більшість із яких належать до ДУМК – найбільшої мусульманської групи в Україні. Найбільшою християнською конфесією залишається УПЦ МП. До менших християнських конфесій належать УПЦ КП, РКЦ, УАПЦ, УГКЦ та Свідки Єгови, а також протестантські групи, включаючи баптистів, адвентистів сьомого дня й лютеран. Є кілька іудейських громад, головним чином, у Севастополі та Сімферополі.

Розділ II. Стан пошанування свободи релігії з боку влади

Політико-правова база

Відповідно до міжнародного визнання того факту, що Автономна Республіка Крим залишається в межах міжнародних кордонів України, на Крим і надалі офіційно поширюється дія Конституції та законів України. Однак внаслідок російської окупації і спроби анексії окупаційна влада продовжує де-факто запроваджувати на цій території закони Російської Федерації.

Застосування владою правових норм

За інформацією правозахисних і міжнародних організацій, окупаційна влада піддавала кримських татар-мусульман викраденню, примусовій госпіталізації до психіатричних лікарень, ув'язненню та затриманню. У травні член бахчисарайського Меджлісу зник унаслідок викрадення людьми в уніформі. Протягом кількох тижнів колишній заступник голови Бахчисарайського відділення Меджлісу був замкнений у психіатричній лікарні, так само як і кілька інших мусульман, підозрюваних у належності до Хізб ут-Тахрір – мусульманської організації, забороненої в Росії. Влада засудила кількох кримських татар-мусульман до ув'язнення начебто за участь у діяльності Хізб ут-Тахрір і арештувала ще 35 осіб протягом року. За даними Міністерства юстиції Росії, 365 релігійних громад встигли перереєструватися до встановленого окупаційною владою терміну; проте за повідомленням УВКПЛ, понад 1000 громад, визнаних за українським законом, не змогли цього зробити. У березні окупаційна влада визначила Меджліс кримськотатарського народу як «екстремістську» організацію й заборонила символи Меджлісу. У відповідь на, за висловом представників Меджлісу, російський тиск на ДУМК, ці представники разом з іншими групами кримських татар, що діють на території, підконтрольній уряду України, створили незалежне ДУМК. Лідери Римо-Католицької Церкви повідомляли про труднощі з кадровим забезпеченням своїх парафій через окупаційну політику. УГКЦ повідомляла, що могла працювати лише під егідою РКЦ. УПЦ КП повідомляла про те, що окупаційна влада захопила понад третину її храмів і всіляко ускладнювала для УПЦ КП оренду нерухомості. Оскільки релігійна й етнічна приналежність часто тісно взаємопов'язані, складно було класифікувати численні інциденти як такі, що мають виключно релігійне підґрунтя.

24 травня група людей в уніформі зупинила на дорозі біля Бахчисарая автомобіль Ервіна Ібрагімова, члена Меджлісу Бахчисарая та виконавчого комітету Всесвітнього конгресу кримських татар, і викрала його. На кадрах, зафіксованих камерою відеоспостереження, видно, як люди силоміць затягли Ібрагімова в машину й від'їхали. За інформацією Кримської правозахисної групи, на чоловіках була уніформа дорожньої поліції Міністерства внутрішніх справ. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, 25 травня батько Ібрагімова пішов до відділення Федеральної служби безпеки (ФСБ) в Сімферополі, щоб подати скаргу й надати відеоматеріал. Як повідомлялось, офіцери ФСБ відмовилися зареєструвати скаргу й сказали йому направити її електронною поштою. Ібрагімов планував поїхати 25 вересня в Судак для участі в судових слуханнях щодо групи кримських татар, звинувачених у проведенні 18 травня незаконного зібрання на відзначення

Дня пам'яті депортації кримськотатарського народу. 1 червня трудову книжку й паспорт Ібрагімова знайшли біля бару в Бахчисараї. Окупаційна влада відкрила слідство у цій справі, яке станом на кінець року тривало без жодних відомостей про місцеперебування Ібрагімова.

Згідно повідомлень засобів масової інформації та НУО з прав людини, окупаційна влада утримувала в психіатричній лікарні з серпня по вересень затриманого у травні Ільмі Умерова, колишнього заступника голови Меджлісу Бахчисарая.

7 грудня Міністерство закордонних справ України засудило проведення примусової психіатричної експертизи щодо українських громадян, включаючи Вадима Сірука, Мусліма Алієва, Рефата Алімова та Арсена Джемпарова, які всі були затримані окупаційною владою за підозрою в участі у Хізб ут-Тахрір – мусульманській організації, забороненій законом в Росії, але легальній в Україні. Сірука і Мусліма Алієва було заарештовано в лютому.

За повідомленнями в засобах масової інформації, у вересні Північно-Кавказький окружний військовий суд засудив Руслана Зейтуллаєва до семи років позбавлення волі начебто за участь у створенні осередку Хізб ут-Тахрір в Севастополі. Ферат Сайфуллаєв, Рустем Ваїтов і Нурі Прімов отримали кожен по п'ять років позбавлення волі за начебто приналежність до цієї групи. Повідомляли, що 27 грудня Верховний суд Росії скасував вирок Зейтуллаєва і наказав повторно розслідувати його справу. Суд підтвердив вирок щодо тюремного ув'язнення для Сайфуллаєва, Ваїтова та Прімова, вперше арештованих у 2015 році.

За оцінками, наведеними в доповіді Amnesty International від 15 грудня, щонайменше 19 осіб перебували під арештом за звинуваченням у приналежності до Хізб ут-Тахрір. Окупаційна влада звинуватила затриманих у членстві в «терористичній» групі. У доповіді Amnesty International зазначалося, що такі звинувачення «виявляються однозначно необґрунтованими, або ж існують вагомі причини сумніватися в достовірності висунутих звинувачень. Це викликає серйозне занепокоєння стосовно справедливості суду». За словами громадянських активістів, будь-який запідозрений член руху може бути потенційно звинувачений у тероризмі й засуджений за це.

11 лютого поліція провела обшуки в домівках кримських татар і арештувала Еміра-Усеїна Куку та Енвера Бекірова за підозрою у зв'язках з ялтинською групою Хізб ут-Тахрір. 6 грудня, за повідомленнями, Київський районний суд міста Севастополя дав дозвіл на подовження терміну їхнього затримання на

три місяці. Суд також продовжив термін затримання для Теймура Абдуллаєва, Айдера Саледінова, Рустема Ісмаїлова, Узаїра Абдуллаєва та Еміля Джемаденова під приводом їхнього членства в групі Хізб ут-Тахрір у Сімферополі.

У пресі повідомлялося, що 12 травня в Бахчисараї влада провадила обшуки й арештувала кримських татар Зеврі Абсеїтова, Ремзі Меметова, Рустема Абілтарова та Енвера Мамутова за підозрою в приналежності до Хізб ут-Тахрір.

12 жовтня преса наводила слова голови Центральної виборчої комісії Курултаю (парламенту) кримськотатарського народу Заїра Смедляєва про те, що сили ФСБ приходили з обшуками до домівок кримських татар, дехто з яких повернувся з хаджу. Повідомлялось, що ФСБ затримала Айдера Саледінова разом з Теймуром Абдуллаєвим, Узаїром Абдуллаєвим, Емілем Джемаденовим та Рустемом Ісмаїловим за підозрою у зв'язках з Хізб ут-Тахрір. Станом на кінець року всі вони залишались у місцях позбавлення волі, і їм загрожував вирок до позбавлення волі на термін до 10 років.

У лютому, спираючись на інформацію Міністерства юстиції Росії, УВКПЛ повідомила, що 365 релігійних громад, що діють у Криму, перереєструвалися до 1 січня – крайнього терміну, встановленого окупаційними правоохоронними органами. Понад 1000 релігійних громад, визнаних за українським законом, не перереєструвалися. За словами УВКПЛ, жорсткі правові вимоги згідно російського законодавства або завадили перереєстрації численних релігійних громад, або відбили в них бажання перереєструватися. Багато представників релігійних меншин, особливо кримських татар, греко-католиків та членів УПЦ КП, як повідомлялось, відмовилися від російського громадянства і, за окупаційними законами, не могли зареєструвати релігійну громаду.

Міжнародна федерація за права людини та Українська Гельсінська спілка з прав людини засудили, за їхнім висловом, переслідування кримських татар-мусульман після визначення російською владою 3 березня Меджлісу як «екстремістської організації» та подальшої заборони символів Меджлісу. За даними інших правозахисних груп, влада затаврувала Меджліс як екстремістську організацію для того, щоб обмежити права кримських татар.

Лідери Меджлісу заявили, що триваючий тиск Росії на ДУМК означає, що воно більше не представляє поглядів його віруючих. 19 листопада делегати від Меджлісу та інших кримськотатарських організацій, базованих на підконтрольній Україні території, провели в Києві 3'їзд кримськотатарських релігійних організацій, на якому одноставно проголосували за створення

незалежного ДУМК. Учасники з'їзду обрали очільником ДУМК Айдера Рустємова.

Правозахисні групи повідомляли про те, що імамів кримськотатарських мечетей, більшість з котрих залишилася незареєстрованою, і надалі примушували повідомляти окупаційну владу кожного разу, коли їх переводили з однієї мечеті до іншої.

За інформацією представників РКЦ, вона продовжувала функціонувати на території, але як дієцезія, що діє безпосередньо під егідою Ватикану. РКЦ і надалі переживала труднощі з кадровим забезпеченням парафій, оскільки багато її священиків були поляками або українцями, і влада й надалі вимагала від них реєструватись як іноземні громадяни, що дозволяло їм перебувати в Криму протягом лише 90 днів підряд, і потім вимагала, щоб вони виїздили за межі Криму на 90 днів перш, ніж повернутись. На початку року на півострові, як повідомлялося, залишалось семеро священиків РКЦ.

УГКЦ повідомляла, що не мала можливості функціонувати як незалежна церква і могла діяти лише як частина пастирського округу РКЦ.

Засоби масової інформації наводили слова муфтія Саїда Ісмагілова, голови Духовного управління мусульман України «Умма», про те, що озброєні представники окупаційної влади заявляли, що знайшли «екстремістську літературу» в мечеті на вулиці Мокроусова в Сімферополі під час обшуків у січні й вересні, хоча насправді самі й принесли цю літературу, намагаючись сфабрикувати кримінальну справу проти місцевих мусульман.

За інформацією УВКПЛ, відмова УПЦ КП співробітничати з нинішньою владою Криму призвела до захоплення й закриття її церков. За твердженням УПЦ КП, станом на кінець року продовжували функціонувати всього дев'ять з колишніх 15 храмів УПЦ КП, розташованих у регіоні.

У своєму інтерв'ю Чорноморській телерадіокомпанії 9 лютого, Архієпископ Климент, очільник Кримської єпархії УПЦ КП, повідомив, що російська влада передала частину єпархіального адміністративного приміщення в Сімферополі приватній компанії всупереч попередній обіцянці дозволити УПЦ КП зберегти свою присутність у регіоні. Він висловив побоювання, що російська влада може взагалі заборонити УПЦ КП на півострові.

Очільники УПЦ КП заявляли, що російська окупаційна влада продовжувала штучно підвищувати орендну платню й перешкоджати УПЦ КП орендувати приміщення. Неодноразово проігнорувавши прохання УПЦ КП про

зменшення підвищеної платні за оренду приміщення кафедрального собору в Сімферополі, 14 червня окупаційний суд в Севастополі, як повідомлялося, санкціонував виселення УПЦ КП з кафедрального собору і наказав УПЦ КП сплатити штраф у розмірі 500 000 російських рублів (8100 доларів США).

За повідомленням Всеукраїнського союзу церков християн віри євангельської – п'ятидесятників, 2 грудня окупаційна влада в Бахчисараї попередила місцеву громаду п'ятидесятників Голос Надії про те, що вона повинна припинити користуватися своїм молитовним домом, розташованим на вулиці Ракитського, начебто через порушення будівельних норм. Церковна споруда була розташована навпроти новозбудованого офісу одного з підрозділів ФСБ. Також влада вимагала, щоб громада забрала з головного входу церкви плакат із цитатою з Біблії «Мій дім буде названий домом молитви для всіх народів».

Розділ III. Стан пошанування суспільством свободи релігії

Релігійні та правозахисні групи повідомляли про те, що російські засоби масової інформації продовжували брати участь у кампанії з насадження підозри й страху серед певних релігійних груп, особливо спрямовуючи свої зусилля проти кримських татар-мусульман, яких ЗМІ звинувачували у зв'язках з радикальними ісламістськими групами, що займаються тероризмом. Російські засоби масової інформації продовжували змальовувати УПЦ КП і УГКЦ як «фашистів» за підтримку українського уряду й опір російській окупації.

Кримські татари продовжували повідомляти про напади на релігійні споруди й установи. Вони зазначали, що поліція і надалі відмовлялася розслідувати такі злочини або вела розслідування повільно.

За інформацією ДУМК, 27 квітня невідомі особи кинули пляшки із запальною сумішшю в мечеть у селі Пожарському Сімферопольського району. Будівля зазнала незначних пошкоджень.

Як повідомляли засоби масової інформації, 13 жовтня внаслідок, як підозрювали, підпалу було зруйновано кілька будівель монастиря УПЦ МП в селі Морозівці поблизу Севастополя. Повідомлялося, що перед нападом невстановлені особи написали на воротах монастиря «Геть сабоданівщину! Російська земля для росіян!», очевидно маючи на увазі проукраїнські погляди покійного очільника УПЦ МП Митрополита Володимира (Сабодана). За словами Митрополита УПЦ МП Олександра, монастир залишався підпорядкований УПЦ МП в Україні після анексії Росією, і перед нападом монахи монастиря отримували погрози у зв'язку з цим.

Розділ IV. Політика Уряду США

Уряд США продовжував привертати увагу до релігійних переслідувань, які чинять російські збройні сили та окупаційна влада в Криму, особливо проти християн і мусульман. Представники уряду США та співробітники Посольства продовжували засуджувати залякування релігійних громад, особливо християнських громад та кримськотатарських мусульманських громад. Оприлюднивши 16 вересня заяву про невизнання легітимності проведених у Криму виборів до російської Думи, Державний департамент США також висловив стурбованість положенням кримськотатарської громади.

Офіційні представники Посольства й Уряду США і надалі не мали змоги відвідувати Крим після його окупації Російською Федерацією. Співробітники Посольства продовжували зустрічатися в інших частинах України з мусульманськими й християнськими лідерами, чиї громади постраждали від дій окупаційної влади, аби обговорити їхні турботи й запевнити їх у підтримці з боку США їхнього права на власне віросповідання.